

A MILLENNIUM BÁNÁTBAN – BÁNÁTIÁK A MILLENNIUMON

*Hogyan ünnepelték 1896-ban, Torontál megyében a honalapítás
ezredik évfordulóját*

N É M E T H F E R E N C

Többéves előkészület után, tetemes anyagi befektetéssel, kellő fényűzéssel s némi késéssel került sor 1896 májusában a honfoglalás ezredik évfordulójának megünneplésére. A gondosan szervezett, országos jellegű ünnepségsorozatban a megyék is részt vettek, még hozzá kettős vonatkozásban. Egyrészt minden megyének a saját területén kellett az ezredéves évfordulóhoz méltó ünnepségeket szerveznie, másrészt valamennyi megyének a budapesti központi ünnepségen (az ezredéves kiállításon és a díszfelvonuláson) is képviseltetnie kellett magát. E kettős feladat hárult a többi között az egykori Torontál megyére is.

Már egy évvel a millennium előtt, 1895-ben serényen dolgozott „az ezredéves országos kiállítás Torontál vármegyei kerületi bizottsága”, amely nemcsak a helyi bizottságok munkáját volt hivatott egyeztetni, hanem együttműködni is az ezredéves kiállítás budapesti igazgatóságával. E megyei bizottság vállalta magára a Torontál megyei kiállítók toborzását, minőségi szelektálását, de anyagi megsegítését is. S tette ezt annak érdekében, hogy a bánátiak minél színvonalasabban mutathassanak be Budapesten. Bársony István korabeli jellemzése szerint a látogató ott megtekintheti mindazt „amit a magyar állam mai területén 322 310 négyzetkilométeren, az ország 18 millió főnyi lakossága a magyar haladás és műveltség dokumentumaiként összehordhat egy nagyszabású nemzeti közkincstárba”. Ebbe a közkincstárba 1896 májusában Torontál megye is elhelyezte, illetve közszemlére tette jellegzetes termékeit: a híres torontáli szőnyegeket, egyéb háziipari termékeit, de helyet szorított a kis- és nagyiparnak is, amellet – mint kimondottan többnemzetiségű vidék – a millenniumi faluban egy szerb és egy német házat mutatott be a jellegzetes lakberendezéssel és népviselettel egyetemben.

Ugyanakkor 1896 júniusában, a budapesti ünnepi díszmenetben, a „nagyszabású történelmi színjátékban”, amely Árpádtól kezdve korhűen megjelenítette a magyar történelem valamennyi jeles alakját, s amelyben minden megye képviselve volt, felvonult a torontáli nábobok egy válogatott csoportja is.

1896 májusában Torontál megyében a millenniumi ünnepségek megünneplésében, jellemzően a nemzetiségek is részt vettek. Helységtől helységig különböztek ugyan a rendezvények, meg az ünneplés színvonal, de szinte mindenhol megemlékeztek a jeles évfordulóról. Német-Elementéren május 9-én „alig hogy megvirradt, mozsárdurrogatás és harangzúgás hirdette a nap jelentőségét. Kilenc órakor a nemzeti színű szalagokkal díszített iskolai gyermekek zeneszó mellett vonultak több utcán végig”. Egy német ajkú fiú szavalt el a *Talpra magyart*, az ünnepség fénypontja pedig az volt, amikor három fehér ruhába öltözött leányka jelképesen megkoszorúzta Magyarország térképét, azzal a kívánsággal, hogy „úgy éljen és virágozzék, mint a kezükben lévő szép élővirág-csokor”. Román-Écskán az alkalmi díszelőadást egy „díszhá-zasságkötés” előzte meg. Az ünnepségen Molnár János körjegyző magyar, román és német nyelven tartott hazafias szellemű ünnepi beszédet, miután taracklövések következtek, amelyek egyben jelezték a „millenáris dísz-istentisztelet” kezdetét. Solturon, a millennium emlékére meg a község fennállásának 125. évfordulójára az iskola előtt egy emlékeresztet emeltek. Ürményházán, az állami iskolában tartották meg a központi ünnepséget, pontosabban az iskolaudvarban. Azt követően a több mint 300 diák hálaadó istentiszteleten vett részt. A jeles ünnep emlékére Kocsis Ferenc, a község jegyzője egy 100 forintos alapítványt létesített, amelyből minden év május 9-én egy-egy ürményházi születésű szegény tanulót ösztöndíjaztak. (1896-ban kivételesen nem egy, hanem hat szegény sorsú diákot részesítettek segélyben). Dolován is az iskolában tartották meg az ünnepséget, s a *Torontál* szerint „különösen tetszetek a szépen hangsúlyozott, tősgyökeres magyar kiejtéssel előadott magyar szavaltok és beszédek, ami annál meglepőbb volt, mert a szereplő gyermekek csupán szerb és román anyanyelvűek, akik magyar nyelvbéli ügyességüket csak az iskolában szerezték meg”. Az ünnepség befejeztével a diákok között süteményeket osztottak szét, a szerb templomban pedig istentiszteletet tartottak. Oroszlámoson május 9-én és 10-én ünnepeltek. A korabeli újságíró szerint „a legszebb egyetértéssel ülték meg magyarok és szerbek a millenniumot. (. . .) Mindkét napnak délutánján majális volt, hol egymást érték a hazafias szónoklatok, melyek

közt a legsikerültebbek egyike volt Milosevics szerb plébános magyar szónoklata, melyben a magyar királyt és magyar hazát éllette”. Farkasdon „a méltóan feldíszített és fellobogózott iskolában a gyermekek magyar szavakat mondtak, mire Jovánovics András görögkeleti lelkész szép szavakban ecsetelte a nap jelentőségét, majd Zsivkovic János tanító felolvasást tartott”. Kanakon Tomasich János római katolikus plébános magyar és bolgár nyelven mondott beszédet. A közönség az iskolák látogatása után a bolgár és szerb diákokkal egyetemben a Montag-féle erdőbe rándult, ahol Krsztics Iván szakaszmérnök és Montag Ákos nagybirtokos vendégelték meg az egybegyűlteket. A *Torontál* írja, hogy „a bankett alatt az itt időző melenczei szerb plébános emelte poharát őfelsége és családjára”. Beodrán „este a község gyönyörűen ki volt világítva, különösen Karátsonyi Andor kastélya úszott fénytengerben, annak ablakán és erkélyén 4.000 láng fénylett, erkélyén pedig a nemzeti színű görögtűz és magnézium fáklyák messze bevilágították a környéket. A helybeli zenekar az utcákon végigmenve a Himnuszt és a Szózatot fújta. Vasárnap délelőtt az összes felekezeti templomokban ünnepélyes Te Deum volt, amelyeken részt vett a község előljárósága és a környék intelligenciája”. A kumáni iskolában Munkácsy *Honfoglalás* című festményének másolatát állították ki, amellest „ő felsége a király és ő felsége a királyné magyar zászlókba és szerb szőnyegekbe bevont arcképei voltak láthatók; az egybegyűlt közönség ennek láttára lelkesülten egyhangúlag »éljen a haza«, »éljen a király« és »zsvivio« kiáltásokkal adta lelkesültségének tanújelét”. Csókán, május 9-én „délután egy még a török hódoltságból nevezetes helyre, úgynevezett »Kremenyák«-ra két zenekar kíséretében kirándult az egész gyermeksereg. Lederer Arthur és neje a gyermekeket gazdagon megvendégelte. (. . .) 10-én délelőtt a róm. kath. templomban hálaadó istentisztelet volt, melyen főtisztelendő Hoffmann János fennkölt és tartalmas egyházi beszédet mondott; innen a hatóság és az egész közönség a szerb templomba vonult, ahol a pápa egy rövid imát mondott az ezeréves magyar államra”.

Voltak olyan bánáti helységek is, amelyekben maradandóbb emléket állítottak a millenniumnak. Módoson például 1896. október 19-én hármas ünnepség volt: az ottani járási közkórház átadása, az új községháza zárkőletétele, meg a millenniumi emlékoszlop leleplezése. Ez utóbbit a szépen ápolt módosi sétány közepén állították fel. Apatelki márványból készült obeliszk volt, tetején az elmaradhatatlan, széttárt szárnyú

turulmadárral, s az alábbi szöveggel: „*A magyar állam ezeréves fennállásának emlékére 896–1896*”.

Nagyjából hasonló módon ünnepeltek a többi bánáti helységben is. Néhol két, néhol három napig, mozsárágyúk hangja mellett, körmenettel vagy díszfelvonulással, hálaadó istentisztelettel, hazafias beszédekkel, lelkes szavalatokkal. Több helyütt emlékfákat is ültettek. Az igazsághoz tartozik azonban, hogy a millennium megünneplése nem volt mindenhol lelkes és egyértelmű. Ezt a *Torontál* cikkírója is bevallotta a megyebeli ünnepségekről írt összefoglalójában. Többek között így fogalmazott: „Sok nyelvű és felekezetű nép lakja e megye délibábos rónáit. S ha előfordultak is – sajnos – oly jelenségek, melyek arra engedtek következtetni, hogy némelyek kicsinyíteni szeretnék a magyarság nagy múltjához méltó magasztos ünnepséget, ha meg is történhetett az, hogy némely »vezéralakok« tüntetőleg távol maradtak a hálaadó istentisztelettől s a közgyűlési teremtől, melyben ékes szavakkal adtak kifejezést a lakosság hazafias érzelmének; s ha nem is láttuk a magyar nemzeti lobogót mindazon templomokon és iskolákon, melyeken látni szerettük volna –, ha mindez meg is történhetett, jólesik szívünknek rámutathatni arra, hogy az csak néhány békebontó műve, mely a nemzetiségi lakosság szívéből távol áll, s azok helyeslésére sohasem számíthat.”

Torontál megye központi ünnepsége Nagybecskerekben, a megyeszékhelyen volt. Az ünnepségsorozat 1896. május 9-én kezdődött a nagybecskereki főgimnáziumban. A gazdag rendezvényen többek között dr. Kiss Sándor kegyesrendi tanár szavalt el *Ezer évre* című, „remek, ódai szárnyalású költeményét”.

Egyébként 1896-ban se szeri se száma nem volt a millenniumi ihletettséggű költői és prózai műveknek, alkalomszerű szépirodalmi dolgozatoknak, melyekből a *Torontál* is tekintélyes számban közölt.

A becskereki gimnáziumi mellett a polgári iskolában, a zárdában, a községi népiskolában, az izraelita népiskolában meg a szerb elemiben is ünnepeltek. Másnap, május 10-én a városi közigazgatás tartott emlékezetes díszülést. A városi előljáróság a községházán ünnepelt, ahol Krsztics János polgármester tartott ihletett szónoklatot az ezeréves jubileumról. A *Torontál* tudósítója, az egyébként jól sikerült, fényes ünnepélyről szólva kötelességének tartotta megjegyezni, hogy „a szerb párt vezérfiaival ezúttal is tüntetőleg távol tartották magukat a nemzeti együttérzés fényes ünnepélyétől”.

A városi előljárók azt követően testületileg részt vettek a hálaadó istentiszteleteken, amelyek az evangélikus templomban kezdődtek, és

az izraelita imaházban fejeződtek be. Este a város főterét és főutcáját fényesen kivilágították. A szenzációs újdonságot a villanyvilágítás jelentette. Mint a korabeli lapok írták, „az egész város fényben úszott, a legpompásabb látvány a városháza fedélzetén kínálkozott, ahol az e célra bevezetett villanyos gömbökből hatalmas számokkal volt felírva: 896–1896. A mint pedig sötétedni kezdett, mindegyre hatásosabban nézett ki úgy a felirat, mint a többi kivilágított ház. A főutcának majdnem minden ablakából szőnyegek függtek alá, a szebbnél szebb virágdíszeken kívül a hatalmas karos gyertyatartóktól és lámpáktól kezdve le egészen az egyszerű mécsig mindennemű világítás képviselve volt”. A főutcai üzletek kirakata is fölöttébb pazar volt. Rósa Béla, Wehner György és Deutsch Zsigmond üzletének kirakatában például élővirágból készült magyar korona pompázott. Ugyanakkor Weisz Izidor házának ablakában helyezte közszemlére a király és a királynő mellszobrát, izléses virágfüzerekkel díszítve.

Lampionos, fáklyás felvonulás volt a becskerekai főutcán mozsárdurrogás közepette, amelyet a díszmagyarba öltözött Rigó István vezetett, remekül feldíszített násznagyi bottal a kezében. Amikor a menet a megyeház elé ért, s miután a Himnuszt is elénekelték, „előlépett dr. Várady Imre, a rokonszenves, fiatal ügyvéd és remek, költői fordulatokban gazdag beszédet intézett Rónay Jenő főispánhoz. Beszédét folyton félbeszakította a közönség harsány éljenzése, amire mintegy visszhangul felharsant a távolból a »zsivió«!” Váradyt követően még néhány beszéd hangzott el, s a tömeg csak este fél tíz tájban oszlott szét, amikor szemerkélni kezdett az eső.

1896. május 11-én délelőtt Rónay Jenő elnökletével Torontál megye tartotta díszülését. Az ünnepi beszédek után Lauka Gusztáv ünnepi ódáját ifj. Demkó Pál szavalta el. Lauka alkalmi műve annyira hatásos volt, hogy dr. Dellimanics indítványára az óda teljes szövegét is a jegyzőkönyvbe írták.

A becskerekai magyar olvasókör is aznap délelőtt ünnepelt, délután pedig a vásártéren volt népünnepély. Annak keretében csacsiversenyt is tartottak, a szervezők pedig a közönségnek zsemlét és szafaládét osztogattak. A jókedvről a katonazenekar gondoskodott.

A bánátiak azonban nemcsak saját körükben ünnepeltek, hanem Budapesten, a központi millenniumi rendezvényeken is megállták a helyüket. Amikor 1896. május 2-án a Városligetben megnyílt az ezredéves kiállítás, ott többek között helyet kaptak a bánáti háziipar legszebb termékei: a híres torontáli szőnyegek. Bemutatásra kerültek Kovalszky

Sarolta németeleméri műhelyének legszebb darabjai, Láng Nina szőnyegek, de a nagybecskereki szőnyeggyár remekei is. A szőnyeggyár árubódéjában helyezték el a melencei Kata Lončarski szerb hímzéseit, és az alibunári parasztasszonyok román varrottasait is. Az úgynevezett „fonó- és szövőipari csoportban” a kiállításon többek között látható volt „a torontáli szőnyeget szövő asszony a szövőszékével”. Közvetlenül a tárlat megnyitása előtt szállított le a becskereki szőnyeggyár több nagyméretű, díszes szőnyeget a királynak és az új országháznak. Így nem volt véletlen, hogy amikor 1896. május 15-én Ferenc József megtekintette a becskereki szőnyeggyár pavilonját, élénk érdeklődést tanúsított annak termékei iránt. Kérdéseire dr. Végh Lajos becskereki ügyvéd válaszolt. A közöttük lefolyt párbeszédet a *Torontál* így hozta:

„– Hány éve áll fenn a gyár? – kérdezte ő felsége.

– Két év óta, Felség – felelt dr. Végh, hozzátéve, hogy ez az egyetlen szmyna-szőnyeggyár Magyarországon. – A szőnyegek, melyek Felséged történelmi szobáit díszítik, szintén a mi gyárunkból valók.

– Azok valóban nagyon szépek. És kizárólag a gyárban szőnek? – kérdezte a király.

– Nem, Felség. A gyár vezetősége súlyt helyez a háziipar fejlesztésére is, s főleg szerb községekben igen szép eredményt mutathat fel.

– Nagy öröömre szolgál ezt hallani – mondá a király.”

A budapesti kiállításon a nagyszámú érdeklődő megtekinthette még a millenniumi falut, amely voltaképpen néprajzi falu volt. 23 megyéből 24 házát mutatott be lakberendezéssel, népviselettel együtt. Torontál megye volt az egyetlen, amely 2 házát mutatott be: egy szerbet és egy németet. Mint Jankó János, a millenniumi falu atyja fogalmazta, e két objektummal szemléltetni szeretnék „I.) a régi határőrvidéki szerbség építkezési modorát és házberendezését, II.) ugyanannak népviseletét, III.) a torontáli németek építkezési modorát és házberendezését, IV.) ugyanazoknak népviseletét”. Jankó János ez ügyben még 1894-ben Torontál megyében járt tanulmányúton, és ottani munkájában Streitmann Antal, Jablonszky Miklós, Chemer János és Friedlinger Antal segédkezett neki. Közös fáradozásuk eredménye volt a két autentikus, Torontál megyei ház a millenniumi faluban. Ezeket a kiállítás befejeztével (a többi alkalmi épülettel együtt) lebontották.

Végül az 1896. június 8-ai nagyszabású ezredévi ünnepi felvonuláson, amelyre a Vérmező–Vár–Országház útvonalon került sor, a torontáli nábobok egy csoportja is részt vett. Ők alakították a díszes torontáli bandériumot. Az élen Karátsonyi Andor lovagolt, Rónay Jenő főispán

az „inzurrekciós zászlót” vitte, mögöttük következett Balázs Iván, Botka Béla, ifj. Csávossy Ignác, gróf Csekonics Iván, Damaszkín Arzén, ifj. Dániel Pál, Dániel Tibor, ifj. Demkó Pál, dr. Jagodics Bogumil, Jankó Ágoston, Jenovay Zoltán, Koronghy Gyula, dr. Perisits Zoltán, Rónay Ernő, Rónay László, Solymos Gusztáv és dr. Vinczehidy Ernő. Ezt az úri bandériumot követte egy „népies bandérium”, amelyet módosi parasztgazdák fiai alkottak. Ők régi perzekútori díszruhában vonultak fel. A menetben, fogaton vett részt gróf Csekonics Endre és gróf Karátsonyi Jenő. E felvonulás olyan pompásan sikerült – főképpen a festőien szép viseleteknek köszönhetően –, hogy Torontál megye elhatározta: festményen is megörökítteti a torontáli bandérium felvonulását. Ezt a munkát 1897-ben Vágó Pálra bízták, aki nemcsak hogy elkészítette a festményt, hanem becskerekai tartózkodása során valóságos művésztelepet is szervezett. Vágó 1898-ban fejezte be a 2,66 x 1,46 méteres képet (*A bánáti földbirtokosok díszmenete I. Ferenc József császár előtt*), amely ma a zrenjanini múzeum tulajdonában van.

Nos, így ünnepelték meg a bánátiak a magyar millenniumot, amely – Laurenčić Gyula szavaival élve – „rövid kor az idő soha meg nem pihenő folyamában, és mégis mily óriási időszak egy nemzet fejlődés-történetében”.